

Małgorzata Walczak

Mądrość św. Pawła – Mądrość Chrystusa

Myśl Apostoła Narodów wyrosła z tego, co było mądrością Izraela. Rozważymy jego naukę o mądrości, a ściślej 1 Kor 1 – 4. Po przedstawieniu krótkiej historii Koryntu i wprowadzeniu w 1 Kor zastanowimy się nad zagadnieniem mądrości ludzkiej u Pawła Apostoła, aby na tym tle wydobyć unikatowość jego wizji mądrości Bożej, mądrości Krzyża. Chcemy też rozwinąć temat trynitarnego opisu mądrości u Apostoła, aby ostatecznie przedstawić jego osobę jako ideał człowieka postępującego za jej wskazaniem.

1. Korynt – rys historyczny

a) Historia miasta

Miasto Korynt położone jest na Półwyspie Peloponeskim, na przesmyku Istm. Jego początki mogą sięgać nawet czasów przedhistorycznych¹. Historyczna datacja przysparza pewnych trudności, ale zasadniczo przyjmuje się, że miasto powstało ok. 900 r. p.n.e. Geograficzna lokalizacja Koryntu była jego największym atutem. Leżąc na przecięciu szlaków komunikacyjnych i handlowych, było z natury miejscem zetknięcia się różnych kultur. Miasto posiadało dwa porty: Lechajon nad Zatoką Koryncką i Kenchry nad Zatoką Saronką. Jego usytuowanie sprawiło również, że trwale zapisało się w historii Grecji, było jednym z ważniejszych miast, a nawet konkurowało z Atenami o pozycję stolicy. Kres temu położyli Rzymianie. W 146 r. p.n.e. miasto zostało zdobyte przez Lucjusza Mumiusza i doszczętnie znisz-

¹ Zob. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian*, Poznań 1965, s. 30.

czono. Zakazano ponownego osiedlania się na jego dawnych terenach. Dopiero w 44 r. p.n.e. Juliusz Cezar nakazał jego odbudowę jako kolonię dla weteranów wojennych, którą nazwał *Colonia Julia Laus Corinthiensis*². Św. Paweł zastaje Korynt w takiej właśnie sytuacji politycznej.

Koryntianie słynęli ze swoich wyrobów ceramicznych, dywanów oraz rozwiązłości obyczajów, czego ślady można zobaczyć w istnieniu zwrotów np. *κοπιθηιάζειν* – „postępować po koryncku” czy „córa Koryntu”, jak określano prostytucji. Położenie miasta sprawiło, że stało się ono centrum spotkania wielu, właściwie wszystkich ówczesnych myśli filozoficznych (zwłaszcza cynizm zjednał sobie szczególnie dużo zainteresowanych) i kultów religijnych. Wśród tych ostatnich największą popularnością cieszył się kult Afrodyty, która posiadała swoją świątynię, Asklepiosa, do którego pielgrzymowano, prosząc o uzdrowienie, oraz innych bóstw greckich. Oprócz kultów rodzimych, za sprawą różnych przybyszów, czczono bóstwa Wschodu i Egiptu, szczególnie Kybele, Serapisa i Izydę. Nie brakowało także kultów misteryjnych i rozpusty sakralnej, z której znane były przede wszystkim kapłanki Afrodyty w jej sanktuarium.

b) Chrześcijaństwo w Koryncie

Początki chrześcijaństwa w Koryncie wiążą się z działalnością Pawła Apostoła, choć niewykluczone, że wśród korynckich przybyszów nie brakowało również wyznawców Jezusa Chrystusa³. Św. Paweł przybył do miasta prawdopodobnie zimą 50 r., co można ustalić z dużym przybliżeniem m.in. dzięki listowi cesarza Klaudiusza i wspomnieniu tam prokonsula Achai Galliona⁴. Paweł początkowo zatrzymuje się u małżeństwa judeochrześcijańskiego – Akwili i Pryscylli, by po konflikcie i postawieniu go przez Żydów przed wspomnianym Galionem, zerwać swoje kontakty z synagogą i zamieszkać u prozelity Tytusa Justusa, którego dom znajdował się w jej sąsiedztwie. Wizyta w Koryncie miała miejsce podczas jego drugiej podróży misyjnej i przypuszczalnie trwała ok. półtora roku. Opis pobytu Pawła w tym mieście odnajdujemy także w Dz 18, 1–18. W tym czasie Apostołowi udało się założyć fundamenty nowej, wydaje się, nie-

² Por. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian*, t. I, Opole 2006, s. 39.

³ Por. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian...*, dz. cyt., s. 41.

⁴ Por. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 43.

licznej wspólnoty, rekrutującej się przede wszystkim z niewolników i wyzwoleńców, choć nie brakowało wśród niej i najznamienitszych obywateli miasta, jak np. Erasta, skarbnika miejskiego. Na ten przekrój Kościoła korynckiego rzucają światło słowa samego Pawła z 1 Kor 1, 26: „Przeto przypatrzcie się, bracia, powołaniu waszemu! Niewielu tam mędrców według oceny ludzkiej, niewielu możnych, niewielu szlachetnie urodzonych”.

2. Tło i tematyka 1 Kor

Udawszy się w dalszą podróż misyjną, Apostoł umacnia nowo założoną wspólnotę drogą epistolarną i jednocześnie zostawia ją pod opieką Sylasa⁵. 1 Kor został wysłany ok. 55 r. z Efezu⁶, dokąd dotarły do Pawła przez ludzi Chloe (1 Kor 1, 11) wiadomości o podziałach wewnętrznych. W swoim liście Paweł nie tylko próbuje rozprawić się z tym problemem, ale także odpowiada na pytania swojej wspólnoty dotyczące przede wszystkim małżeństwa i dziewictwa (1 Kor 7, 1–38), Eucharystii (1 Kor 11, 23–27), Kościoła jako Ciała Chrystusa (1 Kor 12, 12–31) oraz zmartwychwstania (1 Kor 15). Decyduje się posłać tam Tymoteusza i zapowiada swoje własne przybycie. Właśnie w kontekście istniejących sporów Apostoł przytacza przepiękną naukę o mądrości Bożej i słowie Krzyża, którą prezentuje w 1 Kor 1 – 4, a które to nauki są dla nas kluczowe. Warto też podkreślić źródła, na których opierał się Paweł, pisząc o σοφία. Bez wątpienia była to myśl biblijna i judaistyczna. Apostoł liczy się także z koncepcją filozofii hellenistycznej⁷ oraz wypracowaną już i tworzącą się nadal tradycją apostołską Kościoła, opartą na ewangeliach synoptycznych⁸.

3. Mądrość ludzka według św. Pawła

Aby wydobyć koncepcję mądrości, którą głosił przybysz z Tarsu, nie sposób nie scharakteryzować wcześniej tego, co wielokrotnie nazywa on *mądrością (tego) świata* (1 Kor 1, 20), *mądrością słowa* (1 Kor 1, 17) czy

⁵ Por. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian...*, dz. cyt., s. 48–49.

⁶ Por. T. Jelonek, *Wprowadzenie do listów św. Pawła*, Kraków 1998, s. 41.

⁷ Por. T. Jelonek, *Wprowadzenie...*, dz. cyt., s. 151.

⁸ Zob. M. Rosik, *Pierwszy List do Koryntian*, Częstochowa 2009, s. 80–88.

też *mądrością ludzką* (1 Kor 2, 5). Określenia te stanowią antytezy do wyrażen opisujących mądrość Bożą, co jest cechą charakterystyczną budowy 1 Kor 1, 10 – 4, 21. Już w perykopie 1, 10–17, rozpoczynającej tę część listu i mówiącej o powstałych wewnątrz wspólnoty podziałach, widać, że brak jedności demaskuje głupotę (μωρία) adresatów, tożsamą z brakiem Bożej mądrości. Na czym ona polega?

Zasadniczo chodzi o przeakcentowanie formy głoszonej przez apostołów nauki, słów, retoryki, cenienie sobie bardziej tego, co Paweł nazywa σοφία λόγου (mądrością słowa), przy jednoczesnym pomniejszaniu tego, co naprawdę istotne, a więc jej treści zawartej w słowie κήρυγμα⁹. To przeakcentowanie wyraża się także w zbytnim przywiązaniu do darów duchowych (1 Kor 12, 13), które powinny budować jedno Ciało Kościoła Chrystusowego, a szczególnie do λόγος σοφίας (1 Kor 12, 8)¹⁰. Oba przypadki powodowały rozłamy wewnątrz wspólnoty.

Ludzi, którzy tak postępują, Apostoł nazywa ψυχικοί (2, 13). Słowo to określa tych, którzy w swoim rozumowaniu nie wychodzą poza to, co naturalne, fizyczne, zmysłowe, gdyż nie działa w nich Duch Boży, Dawca mądrości Bożej, a ta przekracza to, co rozumne po ludzku¹¹. Wśród przedstawicieli mądrości świata wymienia mędrca (σοφός), uczonego (γραμματεύς), badacza tego świata (συσζητητής τοῦ αἰῶνος τούτου) oraz władców tego świata (οἱ ἄρχοντες τοῦ αἰῶνος τούτου)¹². Gorszą się oni Krzyżem Chrystusa (1, 23), żądają znaków (1, 22), a przez to nie poznają Boga (1, 21) i skazują się na potępienie (1, 18). To, co zostało objawione jako mądrość od Boga, traktują jako głupotę, jak Grecy szukający wyrafinowanej myśli ludzkiej kształtowanej przez różnego rodzaju filozofie, czy hańbę, jak to było w przypadku Żydów, wiernych nauczaniu Pwt 21, 21–23. Paradoksalne wydaje się to w odniesieniu do podanej przez Apostoła charakterystyki wspólnoty korynckiej, w której było „niewielu mędrców, niewielu

⁹ Por. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 116; więcej w: A. Jankowski, *Kerygmat w Kościele apostołskim. Nowotestamentowa teologia głoszenia Słowa Bożego*, Częstochowa 1989.

¹⁰ Por. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 109.

¹¹ Por. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 145.

¹² 1 Kor 1, 20; 2, 8. Paweł mówi dosłownie o władcach tego wieku (αἰών), który określa czas i negatywną przestrzeń, a której główną cechą jest nietrwałość. Więcej w: J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 139.

możnych, niewielu szlachetnie urodzonych” (1, 26). Zdanie to doskonale ukazuje wyznaczniki mądrości czysto ludzkiej, a więc uczoneść, wykształcenie, bogactwo i szlachetne pochodzenie. Paweł ukazuje, że nie powinno to być powodem wywyższania się Koryntian.

Za główny powód braku mądrości Paweł, zgodnie z tradycją biblijną, uznaje pychę. Jest ona dla niego postawieniem swojej mądrości w miejsce mądrości Boga, pewną uzurpacją tego, co do człowieka nie należy¹³. Stąd też Apostoł nawołuje: „[...] aby w Panu [...] chlubił się ten, kto się chlubi” (1 Kor 1, 31, por. 1 Kor 1, 29), aby pycha nie była powodem odrzucenia Jego nauczania, natomiast w 1 Kor 4, 7 pyta: „Cóż masz, czego byś nie otrzymał?”. Kierujący się mądrością ludzką nie dostrzegają, że to Bóg i Jego Ewangelia jest powodem ich chluby, a Jego moc, nie ludzkie słowo, objawia Królestwo (4, 20). Warto też wspomnieć 1 Kor 8, 1, gdzie Apostoł Narodów ukazuje, że „miłość buduje, a wiedza (γνῶσις) unosi pychę”. Chodzi tutaj o nieposłuszeństwo Bogu, które nie chce podporządkować się Jego mądrości (por. Rz 1, 24–31)¹⁴.

Paweł uważa Koryntian za cielesnych (3, 1), słabych (3, 2), ludzi potrzebujących mleka duchowego (3, 2), a więc pokarmu dla niedojrzałych w wierze. W 1 Kor 3, 1 nazywa ich wręcz *niemowlętami w Chrystusie* (οἱ νήπιοι ἐν Χριστῷ). Podkreśla to ich niezrozumienie spraw duchowych. Nie potrafią dostrzec tego, że to Bóg jest źródłem mocy, gdyż tylko On może sprawić wzrost wspólnoty (3, 7). Myśląc inaczej, wskazują na to, że postępują tylko po ludzku (3, 4), a budowla ich życia w ten sposób konstruowana w perspektywie eschatologicznej nie ma szansy na ostanie się (3, 14–15).

4. Mądrość Boża

Antytezą do mądrości ludzkiej jest w oczach św. Pawła *mądrość Boża* (1, 21 – σοφία τοῦ θεοῦ), *mądrość między doskonałymi* (2, 6 – σοφία ἐν τοῖς τελείοις), *słowo o Krzyżu* (1, 18 – ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ) bądź sam Chrystus, „który stał się dla nas mądrością od Boga” (1, 30 – ὡς ἐγενήθη

¹³ W kontekście stworzenia zob. J.S. Synowiec, *Mędrzy Izraela*, Kraków 1990, s. 96; Rdz 2, 16; 3, 5.

¹⁴ J. Czernski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 117.

σοφία ἡμῶν ἀπὸ θεοῦ). Nauczaniem Apostoła o Krzyżu zajmujemy się w kolejnym paragrafie.

Mądrość Boża, po pierwsze, zrywa ze schematami ludzkiej mądrości. Nie jest to mądrość oparta na sztuce wymowy czy na filozofii. Paweł nie neguje jednak żadnej z nich, sam odwołuje się do niektórych pojęć filozofii greckiej i posługuje się zasadami retoryki klasycznej i hebrajskiej¹⁵. Stawia je jednakże na właściwej płaszczyźnie w odniesieniu do tego, co stanowi jej prawdziwy sens. Mądrość Boża nie opiera się na mądrości języka¹⁶, retorycznej formie wypowiedzi, ale jest okazywaniem ducha i mocy (2, 4). Hellenistyczne pojęcie mądrości nie jest wystarczające¹⁷. Tylko Stwórca jest jej źródłem i tylko On może ją objawić i objawia przez swoje dzieła (1, 21), przez swojego Ducha (2, 10) i przez zbawcze dzieło Syna (1, 30). Człowiek nie jest w stanie sam jej zgłębić, a dostęp do niej ma tylko Duch, który jest z Boga, który przenika głębokości samego Boga (2, 10b) i który udziela dostępu do Boga wybranym (1, 12). Paweł nazywa mądrość po prostu *tajemnicą* (2, 7: σοφία ἐν μυστηρίῳ)¹⁸.

Na uwagę zasługują zestawienia: mądrość Boża – głupstwo dla świata (1, 20) oraz mądrość tego świata – głupstwo dla Boga, przez które spодobało Mu się zbawić człowieka (1, 21). Bóg stworzył świat z mądrości (w. 21), której człowiek nie poznał, mimo że został przez Niego do tego wezwany. Świat odrzucił ten Boży plan, więc Bóg postanowił w inny sposób wyjść człowiekowi naprzeciw. Głupstwo głoszenia (ἡ μωρία τοῦ κηρύγματος) zostaje ustanowione mądrością¹⁹, której świat nie może pojąć. Przyjęcie głoszonego przez Pawła bądź innego apostoła kerygmatu, Dobrej Nowiny o zbawieniu przez Chrystusa Ukrzyżowanego, skutkuje oglądaniem rzeczy, których człowiek nie jest w stanie pojąć czy nawet

¹⁵ Więcej w: J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 63, 101–103.

¹⁶ Tak została ona nazwana w: *Wstęp do Nowego Testamentu*, red. F. Gryglewicz, Poznań–Warszawa 1969, s. 410.

¹⁷ Zob. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian...*, dz. cyt., s. 129–134.

¹⁸ Warto zauważyć, że Paweł nie waha się użyć pojęć filozoficznych mimo jego dystansu wobec samej filozofii. Jego celem nie jest negacja filozofii czy retoryki, o czym już wspomniano. Pojęcia użyte przez Apostoła to m.in.: μυστήριον, πνευματικοί czy też τέλειος. Por. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian...*, s. 133.

¹⁹ W. Barclay trafnie zatytułował paragraf poświęcony 1 Kor 1, 26–31 *Chwała wstydu*. Zob. W. Barclay, *Listy do Koryntian*, Warszawa 1979, s. 39.

sobie wyobrazić (2, 9). To przyjęcie, będące konsekwencją wiary (1, 21), musi być motywowane miłością (2, 9), a ta powinna być skierowana na samego Chrystusa, a nie na głoszących. Właśnie taka postawa wskazuje na doskonałość (2, 6), dojrzałość w wierze i posiadanie Ducha Bożego, co charakteryzuje ludzi nazwanych przez Pawła *πνευματικοί*. Człowiek duchowy poznaje zamysł Boży, dostrzega, że „wybrał On to, co głupie w oczach świata, słabe, wzgardzone, nieszlachetnie urodzone i to, co nie jest”, aby zbawić człowieka (por. 1 Kor 1, 27–28) oraz aby mógł on posiadać pełnię darów duchowych (1 Kor 12). Mądrość ludzka przestaje być wtedy przeszkodą dla Ewangelii i Krzyża Chrystusowego, którego nie można zniweczyć (1, 17). Stąd ludzka słabość – tak jak w przypadku Pawła, który przemawiał *οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῆ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ* – staje się przestrzenią, w której może się ukazać Boża chwała. Jest to nauka diametralnie różna od myśli filozofów greckich, którzy twierdzili, że władzę nad światem sprawują mędrcy, przypisując im tym samym wszelkie zasługi²⁰.

Chrystus staje się Bożą mocą, mądrością, usprawiedliwieniem i odkupieniem (1, 21. 30). Właśnie jego Apostoł Narodów nazywa *Panem chwały*²¹. Podkreśla to chwalebny charakter Krzyża oraz jego związek ze zmartwychwstaniem. Chrześcijańskie głoszenie to głoszenie Tego, który został ukrzyżowany, niebędące wyrazem jakiejś Bożej porażki, ale odwiecznego planu zbawienia (2, 7). Właśnie w Chrystusie (*ἐν Χριστῷ*) życie chrześcijańskie staje się prawdziwie mądre (4, 10), a być w Nim można tylko przez Jego Ewangelię (*διὰ τοῦ εὐαγγελίου*), głoszoną przez jej sługi. Nie jest ona własnością ani Pawła, ani żadnego innego apostoła. Chrystus jest wyznacznikiem prawdziwej Bożej mądrości i trwania w niej.

5. Nauka Krzyża istotą mądrości

Bardzo praktyczne, życiowe podejście Pawła do wiary zapoczątkowanej przez chrzest nie przeszkadza mu w zawarciu w 1 Kor syntetycznego

²⁰ H. Langkammer, *Pierwszy i Drugi List do Koryntian*, Lublin 1998, s. 33.

²¹ Zwrot stanowiący w Piśmie Świętym *hapax legomenon*. Więcej na ten temat w: W. Alicki, *Chrystus jako Pan Chwały w Nowym Testamencie*, w: T.M. Dąbek, *Jawicie się jako źródła światła w świecie (Flp 2, 15)*, Kraków 2010, s. 229–242.

wykładu o teologii Krzyża. Właśnie nauka Krzyża wzbudzała najwięcej kontrowersji wśród wspólnoty Koryntian. Dla Żydów przeklęty przez Boga był każdy zawieszony na drzewie (Pwt 21, 21–23). Dla Greków, rozmiłowanych w mądrości, ukazywanie przez Pawła wartości śmierci Krzyżowej, śmierci w totalnej słabości, bez krzty chwały, było po prostu niedorzecznością, czego Apostoł doświadczył tak dobitnie w Atenach (Dz 17, 32).

W wielkim kontraście wobec tego Paweł ukazuje, że to właśnie Krzyż jest mądrością. Łamiąc ludzką logikę i posługując się zasadami retoryki klasycznej, prezentuje dwa argumenty, przez które chce on przybliżyć wspólnocie mądrość Bożą. Pierwszy z nich opiera się na wierze i przekroju społecznym Koryntian²². Ukazuje, że nie ma wśród nich zbyt wielu mądrych w oczach świata (1 Kor 1, 26), a mimo to właśnie ich wybrał Bóg, aby objawić swoje dzieło (1, 27nn). Jedynym powodem chluby chrześcijańskiej powinien być właśnie Krzyż Chrystusa, o czym Paweł sam doskonale wiedział (Ga 6, 14), Krzyż, w którym człowiek jest usprawiedliwiony, odkupiony i napełniony mocą Bożą (1, 24. 30). Właśnie w nim człowiek został pojednany z Bogiem (Ef 2, 16) i został mu otworzony do Niego przystęp. Drugi argument opiera się już na samym nauczaniu Apostoła. Moc Boża jest oparta na kerygmacie, a jego treścią jest głoszenie Chrystusa Ukrzyżowanego (1, 23), który jest jej źródłem (1, 18)²³. Zetknięcie się z Krzyżem wymaga od człowieka decyzji, która, jeśli jest pozytywna, prowadzi do zbawienia lub do potępienia w przypadku jego odrzucenia (1, 18).

Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ (1, 18) nie wzywa do ignorancji czy głupoty. Chodzi o postawienie tajemnicy Krzyża wyżej niż własnej mądrości, aby nie został on zniweczony (1, 17). Mądrość ludzka może bowiem przesłonić istotę Ewangelii. Aby to ukazać, Paweł przytacza słowa Iz 29, 14: „Wytracę mądrość mędrców, a przebiegłość przebiegłych zniweczę”. W Krzyżu Bóg ukazał światu, że Jego mądrość przekracza człowieka na niewyobrażalną skalę (3, 19). W tych, którzy przyjmują Krzyż i jego słabość, Bóg może objawiać swoją moc, która nie jest wtedy niczym przysłonięta. Wymaga to jednak zgody na podważenie dotychczasowych schematów myślowych i postaw, które często wydają się człowiekowi rozumne²⁴.

²² Por. H. Langkammer, *Pierwszy i Drugi List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 25.

²³ Por. H. Langkammer, *Pierwszy i Drugi List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 25, 27.

²⁴ Por. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 122.

Ciekawa jest też koncepcja Apostoła, jeśli chodzi o związek Krzyża i chwały. Krzyż nie tylko do niej prowadzi jak w 2, 9, jest drogą do udziału w niej (2, 7b), ale już ją objawia²⁵. Szczególnie wskazuje na to nowe określenie Chrystusa użyte przez Pawła. Chrystus Ukrzyżowany to dla niego *Pan chwały*. Nie widzi on tutaj sprzeczności. Usuwa ją Boża logika. Co więcej, to właśnie Ukrzyżowany jest szczytem objawiającej się człowiekowi mądrości i mocy, która niweczy mądrość ludzką.

Paweł jawi się w 1 Kor 1 – 4 jako apologeta Krzyża i słów Jezusa, mówiącego swoim uczniom: „Jeśli kto chce pójść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech weźmie krzyż swój i niech Mnie naśladuje” (Mt 16, 24), którego „jarzmo jest słodkie, a brzemień lekkie” (por. Mt 11, 30). Krzyż staje się warunkiem naśladownictwa Chrystusa i granicą, która pozwala przyjąć nową ekonomię zbawienia²⁶. Mądrości Pana Chwały, którą głosił Apostoł, przyznają jednak słuszność wszystkie jej dzieci (por. Łk 7, 35)²⁷.

6. Trynitarny aspekt mądrości u św. Pawła

Przyglądając się 1 Kor 1 – 4, można dostrzec współdziałanie w dziele objawienia świata Bożej mądrości Osób Trójcy Świętej. Można zamknąć to w pewnym schematycznym podziale:

- a. Mądrość Boga Ojca w Jego zbawczym planie.
- b. Chrystus i Jego zbawcze dzieło jako mądrość Boża.
- c. Duch objawiający mądrość Bożą chrześcijanom.

Oczywiście nie jest to podział ścisły i nigdy taki nie będzie. Choćby dlatego, że „Ojciec jest w Synu, a Syn w Ojcu” (J 14, 10), a Duch od Nich obu zostaje posłany (np. J 14, 16–17; 15, 26). Natomiast warto zanalizować w tym aspekcie nauczanie Pawła.

²⁵ Por. J. Czernski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 142.

²⁶ Por. punkt *Teologia krzyża* w art.: J. Audusseau, X. Léon-Dufour, *Krzyż*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań–Warszawa 1973, s. 410 (dalej: STB).

²⁷ Więcej o Chrystusie jako mądrości zob. punkt *Jezus i mądrość* w art.: A. Barucq, P. Grelot, *Mądrość*, w: STB..., dz. cyt., s. 463–464.

To Chrystus posyła Pawła, aby ten głosił słowa życia zawarte w Ewangelii (1, 17), to Chrystus też jest mądrością, która jest głoszona po świecie (1, 24) i tylko ona jedna mu wystarcza (2, 2). Jest to zarazem mądrość ukryta przez Boga, której objawienie Ten przewidział odwiecznie (2, 7), mądrość od Boga (1, 30), moc Boża (1, 18). Celem mądrości jest Jego poznanie (1, 21), objawienie Jego chwały, która ma się ukazać przez uczynienie głupstwem mądrości świata (1, 20). Udział w tej chwale Boga zapewnia wierzącym przyjęcie mądrości Chrystusa, która zostaje im objawiona przez Ducha Świętego. Apostoł ukazuje działanie Ducha, posługując się filozoficzną zasadą o poznaniu wartości przez wartości równorzędne²⁸. Tak bowiem jak duch będący w człowieku kieruje nim, tak Boży Duch kieruje πνευματικός ku poznaniu tego, co duchowe (2, 13). Duch jest Tym, który jest w posiadaniu Bożej mądrości, ponieważ zna to, co Boskie (2, 11b. 14). Właśnie w Duchu Pana ta mądrość staje się dostępna dla wierzących, którzy są Jego świątynią (3, 16)²⁹. Daje On właściwy osąd Bożych spraw i ukazuje pierwszeństwo miłości, jak pisze Apostoł Narodów w 1 Kor 13, 13, która jest właściwą odpowiedzią daną Bogu³⁰.

Nie sposób nie zwrócić uwagi na tę współpracę Trójcy w realizacji Bożego planu zbawienia, a w naszym kontekście – w dziele objawiania światu Bożej mądrości między doskonałymi (2, 6). Doskonałymi są ci, którzy zostali zanurzeni przez chrzest w męce i zmartwychwstaniu Chrystusa i otrzymali Ducha Świętego do poznania Bożych tajemnic³¹.

7. Paweł – człowiek żyjący Bożą mądrością

Jako wzór życia Bożą mądrością Paweł stawia siebie i innych głosicieli Ewangelii. Szczególnie zestawia on ze sobą postawę Koryntian i swoją własną. Na tym tle jawi się zasadnicza różnica.

Paweł nie ceni sobie mądrości słowa. Wyznaje, że nie chce zniweczyć Krzyża (1, 17), a jego pojawienie się i nauczanie w Koryncie nie błyszczy

²⁸ H. Langkammer, *Pierwszy i Drugi List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 28.

²⁹ J. Czerski mówi o mądrości Ducha na podstawie 1 Kor 2, 13. Zob. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 144.

³⁰ Por. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 142.

³¹ Por. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 140.

mądrością, ale jest pełne bojaźni i drżenia (2, 3–4)³². Była to świadoma decyzja Apostoła (2, 1–2). Chrześcijanie korynccy przeciwnie, dali się uwieść greckiej retoryce. Dla niego Krzyż Chrystusa jest największym objawieniem mądrości i chwały Bożej. Członkowie wspólnoty mają co do tego wątpliwości, szukają mądrości ludzkiej, a ta rodzi podziały. Dla Apostoła jedynym autorytetem jest Chrystus, na którego się powołuje (1, 10), a stąd ma odwagę wezwać uczniów do naśladowania siebie (4, 16). Oni natomiast powołują się na tych, którzy są sługami Ewangelii, pomijając w jakiś sposób Tego, o którym ona mówi³³.

Paweł ukazuje się na kartach 1 Kor 1 – 4 jako dojrzały chrześcijanin będący świadom swojej godności: apostoła, ojca wierzących (4, 15), tego, który ma Bożego Ducha, i tego, który zna *zamyśl Chrystusowy* (2, 16). Nie zapomina on jednak o tym, że wszystko, co ma, otrzymał od Boga (4, 7), który jako jedyny ma moc dać wzrost głoszonej nauce (3, 7). Co więcej, ma świadomość swojej słabości (2, 3–4). Szczególnie w rozdziale 4. Paweł jawi się jako heros Bożej mądrości i wierności jej, bo wie, że to jest wymaganie Chrystusa (4, 2). Ta wierność w życiu Apostoła owocuje zgodą na cierpienia, spotwarzanie, uznanie za głupca przez innych, zepchnięciem na margines (por. 4, 9–13). Widzi on, że w oczach świata (a wraz z nim inni poświęcający się Chrystusowi) jest jak śmieć (4, 13) skazany na śmierć (4, 9). W ten sposób jednak może się objawić w nim cała moc Bożej mądrości i chwały (zob. 2 Kor 12, 8–9). Zastanawiające i przejmujące jest to zestawienie, które ukazuje niesamowitą wartość tej Bożej mądrości, dla której wszystko inne po prostu nie ma znaczenia (zob. Flp 3, 7–12). Apostoł w Flp 3, 8 stwierdza: „I owszem, nawet wszystko uznaję za stratę ze względu na najwyższą wartość poznania Chrystusa Jezusa, mojego Pana. Dla Niego wyzułem się ze wszystkiego i uznaję to za śmieci, bylebym pozyskał Chrystusa”. Paweł ma odwagę stać się głupim dla Chrystusa (1 Kor 4, 10), aby osiąść Jego mądrość.

Ci, którzy byli przyczyną rozłamów w Kościele korynckim, są jak dzieci, które nie potrafią zrozumieć, że przyjmując Chrystusa, otrzymali wszystko (1 Kor 1, 5). Szukają ludzkiej mądrości, jak Grecy, lub uwie-

³² Jest to typowy zwrot biblijny określający człowieka przeżywającego objawienie się Boga. Por. J. Czerski, *Pierwszy List do Koryntian...*, dz. cyt., s. 133.

³³ Według 1 Kor 1 – 4 byli to: sam Paweł, Apollos i Kefas.

rzytelnienia nauki przez znaki³⁴, jak Żydzi (1, 22). Natomiast Paweł, demaskując ich pychę (4, 6), odwraca perspektywę. To on, gdy zjawi się we wspólnocie, zobaczy, co naprawdę mogą uczynić ci, którzy powołują się na mądrość ludzką (4, 19), a wtedy zostaną zawstydzeni. Apostoł nie ma co do tego żadnych wątpliwości.

Mądrość św. Paweł widzi w nauce o Krzyżu, w Bożej logice, która przerasta to, co ludzkie, w wierności wobec niej. Jego Mądrością jest Ukrzyżowany Pan Chwały i Jego Ewangelia, której stał się apostołem. W tej perspektywie wszystko inne staje się nie tylko drugorzędne, ale nawet nieporównywalne.

8. *Novum* nauczania św. Pawła o mądrości

Po powyższej analizie myśli św. Pawła nie ulega wątpliwości, że myśl mądrościowa, którą zawarł w 1 Kor 1 – 4, diametralnie odbiega od koncepcji mądrości starożytnego Egiptu, Mezopotamii, Grecji i Rzymu, odbiega również od tradycji Izraela. Spróbujemy przedstawić syntezę, co wspólnego ma z nimi nauczanie św. Pawła, by następnie na tym tle uwypuklić różnicę, która rysuje się między nauką o Krzyżu św. Pawła a wszystkimi innymi dywagacjami na temat mądrości.

a) Elementy wspólne myśli Pawła i państw ościennych

To, że istnieją elementy wspólne charakteryzujące sapiencjalne nauczanie krajów sąsiadujących z rozwijającą się myślą chrześcijańską, a nawet myślą biblijną w ogóle, nie powinno wzbudzać najmniejszych wątpliwości. Wzajemne wpływy ludów Wschodu oraz kontakty na płaszczyźnie choćby tylko handlowej zaowocowały szeregiem wpływów kulturowych. Jednak nie wszystkie wspólne cechy można zawdzięczać zązębiającym się powiązaniom tych narodów. Wiele z nich mogło powstać po prostu na drodze naturalnej obserwacji człowieka, jego codziennych doświadczeń i przemyśleń. Drugorzędna jest dla nas próba dowiedzenia tego, do której kategorii powiązań dany element należy. Bardziej zasadne jest wydobycie wspólnego dziedzictwa.

³⁴ Więcej o biblijnym znaczeniu znaków zob.: P. Ternant, *Znak*, w: STB..., dz. cyt., s. 1143–1148.

Jeśli chodzi o cechy wspólne nauczania Pawła z myślą egipską, na pierwszy plan wysuwa się istnienie pewnego zbioru norm społecznych (*maat* bądź działanie zgodne z wiarą i natchnieniem Ducha Świętego), które w przypadku niezachowywania skutkują karą pośmiertną. W obu przypadkach zachodzi także pewien związek mądrości i słowa, które ją objawia. Także w myśli egipskiej człowiek posiada pewną Bożą iskrę, która podpowiada mu, jakie działanie jest zgodne z ładem kosmicznym.

Jeśli chodzi o mądrość Mezopotamii, z pewnością do podobieństw należy istnienie pewnej nieprzekraczalnej dla człowieka sfery będącej domeną tylko bóstwa (*tabu*), którego przekroczenie wzbudzało niepożądane dla człowieka konsekwencje. W chrześcijaństwie przekroczenie to nazywa się pychą lub ogólniej – grzechem. Można dostrzec tutaj również mądrościowy schemat udzielania rad synowi przez ojca charakterystyczny dla całego Wschodu.

Trudnością jest odnalezienie jednoznacznych podobieństw do koncepcji Apostoła w kulturze greckiej, a to z racji jej zróżnicowania, szczególnie ze względu na istnienie wielu odmiennych, czasem skrajnie różnych systemów filozoficznych. Niemniej można pokusić się o taką próbę. Grecy cenili sobie poszukiwania mądrości, czego św. Paweł wcale nie neguje, a wręcz w Dz 17, 22–23 chwali je otwarcie. Myśli greckiej zawdzięcza Paweł wiele pojęć, którymi się posługuje, choćby tak kluczowe jak *λόγος*. Zresztą oscylując w obrębie kultury greckiej, nie trudno o takie zapożyczenia, choć wykorzystane przez Apostoła wielokrotnie w bardzo odmienny sposób. Wspólne jest także wykorzystanie zasad retoryki w dowodzeniu swoich racji.

Rzymska mądrość znajduje swoje punkty wspólne z nauką zawartą w 1 Kor 1 – 4 w elementach łączących ją także z myślą grecką, na gruncie której wyrosła. Ceniono sobie dobro wspólne, pewną jedność w dążeniach. Zgodnie z filozofią Seneki mądrość dawała prawdziwą wolność, usuwała bariery społeczne, czyniąc wszystkich ludzi równymi. Podobnie Paweł jedyny powód chwały człowieka widział w Bogu, który sam był mądrością (1 Kor 1, 30–31), ganił wszelkie podziały (1 Kor 1, 10).

b) Elementy charakterystyczne tylko dla koncepcji Pawłowej

Podstawowa, a zarazem fundamentalna różnica pomiędzy nauką o mądrości Bożej u św. Pawła a innymi wyżej wymienionymi koncepcjami wynika z jej wykroczenia poza jakąkolwiek logikę ludzką. Jest to mądrość,

której bez objawienia Ducha Świętego nie można zrozumieć, a i wtedy jeszcze człowiek w pełni nie jest w stanie jej pojąć, gdyż jej źródłem jest niepojęty Bóg. Jej początkiem jest wiara, wyrażona w chrzcie, nie jest wyrazem jakiejś zasługi ze strony człowieka i jego wysiłków. Domaga się jednak odpowiedzi, którą jest miłość (1 Kor 2, 9).

W tym kontekście w poważnym kontraście staje myśl Wschodu i jego kultury misteryjne, wróżby i magia, mające poniekąd wykraść bóstwu tajemną wiedzę. Bogu św. Pawła nie można, ale i nie trzeba nic wykradać, gdyż Jego mądrość jest od wieków przeznaczona dla tych, których On wybrał (1 Kor 2, 7). Bóg nie staje w opozycji do człowieka, człowiek nie musi przed Nim uciekać z lękiem. Jest zaproszony do relacji miłości.

Warto podkreślić to złamanie naturalnego poznania człowieka, wykroczenie poza nie u Pawła. Okazuje się ono bowiem niewystarczające w spotkaniu z mądrością Boga, szczególnie wyrażoną w nauce o Krzyżu, która jest jej ukoronowaniem.

To Ukrzyżowany jest wywyższonym Panem chwały, odpowiedzią na wszystkie pytania człowieka. Nie wyraża się to jednak w kunsztownym posługiwaniu się słowem czy też w głębokich wywodach mędrców. „Bóg wybrał właśnie to, co głupie w oczach świata, aby zawstydzić mędrców” (1 Kor 1, 27). Bóg objawiający siebie i swoją mądrość przez swojego Ducha pokazuje światu, że człowiek nie ma powodu, żeby chlubić się przed Nim (por. 1 Kor 1, 29; zob. Ef 2, 8–9), bo „cóż ma człowiek, czego by nie otrzymał?” (por. 1 Kor 4, 7). Przyjęcie tej prawdy jest uznaniem własnej głupoty i słabości, a zarazem oddaniem wszelkiej chwały Bogu, co jest wyrazem prawdziwej Bożej mądrości. To nauczanie Apostoła Narodów odpowiada świetnej konkluzji proroka:

⁸ Bo myśli moje nie są myślami waszymi ani wasze drogi moimi drogami – wyrocznia Pana.

⁹ Bo jak niebiosa górują nad ziemią, tak drogi moje – nad waszymi drogami i myśli moje – nad myślami waszymi (Iz 55, 8–9).